

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Систематизовано існуючі принципи формування економічної безпеки підприємства та запропоновано нові принципи у розрізі окремих функціональних складових як передумови забезпечення концепції економічної безпеки підприємства

Постановка проблеми. Наукова й методична розробка концепції економічної безпеки підприємства (ЕБП) різних форм власності сьогодні в умовах світової фінансової та економічної кризи перебуває в початковій стадії. Розробки, що існують сьогодні, спрямовані, в першу чергу, на вирішення завдань попередження й захисту ресурсів від несанкціонованого доступу до них, головним чином, кримінальних структур як зовнішнього для суб'єктів господарювання, так і внутрішнього характеру.

Стан вивчення проблеми. Питання вивчення середовища як чинника небезпеки господарської діяльності підприємства, стратегії та тактики управління ЕБП є досить поширеними у вивченні сучасних науковців. Проте питання концепції забезпечення та принципів формування ЕБП у роботах провідних економістів розглядаються дуже рідко або аналізують лише частково ту чи іншу складову.

Мета дослідження: систематизація існуючих принципів забезпечення ЕБП та запровадження нових принципів у розрізі окремих функціональних складових як головної передумови формування концепції ЕБП.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження принципів формування ЕБП у розрізі її функціональних складових займаються ряд вчених, а саме [3], [5], [7-8], [10-17], [19-27]. Такі економісти як [2], [4], [6, 9, 18, 28] вказують у своїх працях способи досягнення рівня ЕБП у формі побудови концепції, виділяючи при цьому лише одну формують складову та нехтуючи тісним зв'язком усіх різновидів її функціональних складових. Безумовно, створення комплексної концепції забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає визначити та логічно дослідити принципи її формування у розрізі функціональних складових.

Викладення основного матеріалу дослідження. Процес визначення сутності ЕБП здійснюється на основі двох класифікаційних ознак: внутрішньовиробничої та компліментарної та ієрархічних рівнів безпеки (глобальна економічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна економічна безпека (безпека держави), економічна безпека регіону, ЕБП, економічна безпека домашніх господарств. Зупинимося на виділенні функціональних складових ЕБП за класифікаційними ознаками. Отже, згідно внутрішньовиробничої класифікації розрізняють ЕБП: фінансову, силову, енергетичну, ресурсну, виробничу, податкову, охорону (організація виробництва і праці), техніко-технологічну (технічна, технологічна), інтелектуально-кадрову (кадрова, інтелектуальна), інноваційну, інвестиційну. Поряд з цим згідно компліментарності класифікації розрізняємо такі складові ЕБП: політико-правову, інтерфейсну, соціальну, інформаційну, екологічну, ринкову, техногенну, кримінальну, управлінську.

В результаті мультиплінарності складу ЕБП за окремими функціональними складовими виникає проблема методики побудови моделі ЕБП, оскільки вона повинна враховувати не лише основні принципи, а формуватися у тісному взаємозв'язку з принципами функціонування тієї чи іншої складової. Визначення принципів формування синергетичних функціональних складових ЕБП дозволить визначити теоретичні основи створення механізму ЕБП на основі побудови її концепції забезпечення із врахуванням важливих принципів у розрізі окремих функціональних складових згідно на основі внутрішньовиробничої та компліментарності класифікації.

З метою визначення теоретичних засад створення механізму ЕБП у напрямі вивчення принципів формування концепції забезпечення ЕБП було проаналізовано літературні джерела та здійснено систематизацію принципів згідно її функціональних складових. Результати дослідження подані у компл. 1

Аналіз вивченої літератури вказав на те, що відсутня практика розгляду принципів формування ЕБП у розрізі наступних функціональних складових: силовій, енергетичній, ресурсній, техніко-технологічній. Для усунення даного недоліка та отримання повноцінної бази для побудови моделі системи ЕБП пропонуємо використовувати власні принципи для обґрунтування вище згаданих різновидів функціональних складових ЕБП, рекомендовані принципи подані у таб. 1.

Отже, до важливих принципів силовій складовій ЕБП відносяться: 1. принцип законності лежить в основі правових відносин на підприємстві для усунення правопорушень або злочину на підприємстві; 2. принцип демократизму полягає у праві представників працівників в управлінні виробництвом; 3. принцип справедливості передбачає, що частка кожного працівника в доходах має відповідати частці його трудового внеску (в рамках окремого підприємства); 4. принцип гуманності означає, що робочі умови повинні бути спрямовані не тільки на підвищення продуктивності праці, а й на збереження життя і здоров'я працівників, зниження шкідливого впливу праці на людину та навколишнє природне середовище; 5. принцип розумності та науковості полягає у проведенні судової практики для уникнення зайвих, необґрунтованих втрат учасників господарських та/або цивільних відносин.

Для формування синергетичної концепції забезпечення ЕБП пропонуємо виокремити наступні принципи формування її енергетичної складової:

1. принцип взаємозв'язку, тобто забезпечення взаємозалежності критеріїв і системи конкретних показників ефективності діяльності; відображення ефективності використання всіх видів застосовуваних у виробництві ресурсів;

2. принцип використання показників ефективності, тобто можливість застосування показників ефективності в управлінні різними ланками виробництва на підприємстві;

3. принцип стимулювання, тобто виконання найважливішими показниками стимулюючої функції в процесі виявлення та використання наявних резервів зростання ефективності виробництва, того чи іншого виду діяльності підприємства.

Безперечно, система, сформована за даними принципами, значною мірою спростить механізми оцінки показників ефективності підприємств і охопить декілька конкретних груп: узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємств; показники ефективності використання праці (персоналу); показники ефективності використання виробничих (основних та оборотних) фондів; показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів та інвестицій).

Логічно, що при дослідженні принципів формування енергетичної складової ЕБП виникла необхідність у конкретизації принципів її ресурсної складової. Адже ресурсна безпека підприємства вважається підсистемою енергетичної безпеки. Безумовно, до найважливіших принципів формування ресурсної безпеки (ресурсного забезпечення підприємства) потрібно віднести:

1. принцип безперервності, який передбачає циклічність процесу пошуку, залучення та використання різних видів ресурсів, необхідних для запобігання можливих зовнішніх та внутрішніх загроз та/або різнобічного взаємоузгодження економічних інтересів підприємства;

2. принцип цілеспрямованості, який ґрунтується на комплексі заходів по забезпеченню підприємства ресурсами відповідного виду і складу на основі пошуку, отримання, зберігання, накопичення, планування, обліку, використання і витрат;

3. принцип орієнтації на можливості вказує на максимальну орієнтацію на власні можливості, особливо природно-ресурсні умови, науково-технічний та інтелектуальний потенціали;

4. принцип цілісності, тобто використання програмно-цільового планування та розроблення щорічних програм, планів і прогнозів соціально-економічного розвитку з урахуванням вимог екологічної безпеки.

Наступною важливою складовою ЕБП вважається її техногенна безпека, яка дає можливість здійснити оцінку попередження виникнення техногенних надзвичайних ситуацій на основі комплексу адміністративних, організаційних, інженерно-технічних та спеціальних заходів. Основними принципами її забезпечення, на мою думку, є:

1. системності, який передбачає сувору відповідність запропонованих змін та пропозицій системі українського законодавства, чіткого узгодження з іншими нормативно-правовими актами в сфері застосування;

2. науковості, який визначає необхідність ефективного врахування досягнень юридичної та інших наук при удосконаленні, проведенні необхідної попередньої наукової експертизи змін та доповнень до оцінки;

3. плановості, який обумовлює чітке дотримання основних стадій розробки змін та доповнень до оцінки та їх аргументованої послідовності;

4. оперативності, який ставить вимогу не зволікання з удосконаленням та його здійснення в найкоротші терміни;

5. поєднання динамізму і стабільності, який передбачає створення стабільних нормативних актів з одночасною можливістю вносити до нього необхідні доповнення і зміни;

6. професіоналізму, який забезпечує залучення до процесу удосконалення оцінки кваліфікованих спеціалістів із відповідних галузей науки, вчених-практиків, які мають необхідні знання і досвід;

7. доступності, який забезпечує зрозумілість положень оцінки якомога ширшому колу споживачів;

8. логічності, який передбачає обґрунтовану послідовність та взаємозв'язок основних складових частин оцінки;

9. компліментарність, який передбачає використання вітчизняної статистичної інформації в системі показників оцінки;

10. врахування національних особливостей, який передбачає чітке врахування вітчизняних умов та реалій для найбільш ефективного використання оцінки.

З метою досягнення інтегрованості вивчення теоретичних основ створення механізму ЕБП пропонуємо представити виокремлені принципи формування техніко-економічної та інтерфейсної безпек підприємства у компл. 1.

Таблиця 1. Систематизація принципів ЕБП за її функціональними складовими

№ п/п	Функціональна складова	Принцип	Автор
1	2	3	4
1	Фінансова	своєчасності та адекватності, безперервності, плановості, альтернативності, ефективності, інтегрованості, законності, обґрунтованості, активності, спеціалізації, взаємодії та координації, удосконалення, єдності, автономності, активності, спеціалізації, взаємодії та координації, удосконалення.	[28, с. 36, 6, с. 48, 11, с. 24, 13, с. 12] [25, с. 321] [7]
2	Силова	законності, демократизму, справедливості, гуманності, розумності, науковості.	Автор
3	Енергетична	взаємозв'язку; використання показників ефективності; стимулювання.	Автор
4	Ресурсна	безперервності; цілеспрямованості; орієнтації на можливості; цілісності.	Автор
5	Виробнича	спадкоємність і поетапність розробки і впровадження системи; ієрархічність, принцип першого керівника; пріоритет міжгалузевої функціональності перед галузевою спеціалізацією; системний підхід і комплексність; поєднання централізації зберігання з множинністю центрів обробки інформації; компонентна структура програмного забезпечення; уніфікація призначеного для користувача інтерфейсу, компліментарності до інформації; відділення прикладної логіки від загальних механізмів; компліментарності і розмежування доступу; контрольована відкритість інформації; ефективність.	[10, с. 61]
6	Організації виробництва і праці	плановості організації праці; комплексності; науковості; нормативності; ефективності; обов'язкової відповідності між технічним оснащенням виробництва та рівнем організації праці; системності та комплексності вирішення усіх практичних питань організації праці; пропорційності та узгодженості у праці окремих груп, які працюють із метою утворення з часткових працівників єдиного виробничого колективу; безперервності та ритмічності процесу праці у всіх ланцюгах та на усіх етапах виробничого процесу. розвитку особистості; безпеки; справедливості.	[17, с. 121] [5]
7	Охоронна	організаційної структури; планування заходів та напрямків навчання з охорони праці; розподілу відповідальності між службами; проведення систематичного аналізу та оперативного розгляду результативності заходів щодо охорони праці.	[23]
8	Податкова	законності; оптимальності; цілеспрямованості; оперативності; сукупного розрахунку податкової економії та збитків; конфіденційності. альтернативності; комплексності; перспективності; природності.	[26, с. 246-247] [16]
9	Інтелектуально-кадрова	системності формування кадрового потенціалу; рівних можливостей відображає об'єктивні тенденції, які відбуваються в соціально-політичному та економічному житті держави; поваги до людини визначає спосіб мислення керівництва, при якому потреби та інтереси співробітників є першочерговими серед пріоритетів організації; правової та соціальної захищеності; оптимізації кадрового потенціалу підприємства, компліментарності управлінських ролей, формування унікального кадрового потенціалу.	[22, с. 218] [19] [20, с. 84] [25]
10	Інноваційна	адаптивності; динамічності; самоорганізації; саморегуляції; саморозвитку. системності; комплексності; орієнтації на інноваційний шлях розвитку; балансу інтересів суб'єктів інноваційного процесу; "розумної" орієнтації новачів на задоволення потреб і запитів споживачів; підтримки рівноваги між споживанням і відновленням природних ресурсів; альтернативності варіантів розвитку; виправданого ризику; гнучкого реагування; принцип "розумної крайності" ринкових позицій; визначення пріоритетів інноваційного розвитку	[14, с. 158-164] [24]
11	Інвестиційна	концептуальності; цілісності; прогнозування інвестиційної політики	[15, с. 96 – 104]
11	Техніко-технологічна	збільшення частки виробничої потужності підприємства; визначення термінів впровадження нових методів виробництва; порівняння технологічного процесу на підприємстві з передовими методами виробництва; збільшення випуску продукції за рахунок удосконалення техніки; аналіз складу обладнання і його використання; виявлення резервів з випуску продукції; аналіз екстенсивного використання обладнання	автор
12	Політико-правова	комплексності; доступності; адекватності; незалежності	[2, с. 72]
13	Інтерфейсна	здійснення постачальницької діяльності на підприємствах на основі затверджених планів матеріально-технічного забезпечення, який складається виходячи з річної потреби в матеріально-технічних ресурсах; своєчасність, ритмічність і безперервність постачальницької діяльності підприємства забезпечує безперервний процес виробництва продукції; правове регулювання постачальницької діяльності здійснюється через значну кількість нормативно-правових актів; встановлення підвищення вимог до якості продукції.	Автор

Продовження табл. 1

1	2	3	4
14	Соціально-економічна	системності підходу; процесності підходу; варіантності (альтернативності); пріоритетності; прийнятності ризику; співмірності технічних, економічних, екологічних та соціальних складових безпеки; компромісу між обраними сценаріями забезпечення соціально-економічної безпеки, враховуючи їх довгострокові наслідки.	[18, с. 359]
15	Інформаційна	законності; комплексності; централізованого керування; координації й взаємодії із правоохоронними органами; самостійності й відповідальності за забезпечення безпеки; відповідності зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки підприємства; сучасної матеріально-технічної оснащеності; компетенції; конфіденційності; комплексного використання сил і засобів забезпечення інформаційної безпеки.	[12, с. 184]
16	Екологічна	екологічної обумовленості; економічної доцільності; гласності; системності; економічної свободи; незалежності при виборі видів діяльності; превентивних заходів; обережності; кооперації.	[21, с. 23-26]
17	Ринкова	системності, комплексності, об'єктивності, оптимальності, науковості, інформаційного забезпечення, динамічності, безперервності, порівняльності та ефективності дослідження	[3, с. 260]
18	Техногенна	системності; науковості; плановості; оперативності; поєднання динамізму і стабільності; професіоналізму; доступності, який забезпечує зрозумілість положень оцінки якомога ширшому колу споживачів; логічності; статичності; врахування національних особливостей.	автор
19	Управлінська	безперервності; взаємодії підрозділів підприємства через дані бюджетів; участі персоналу підприємства в процедурах системи управління витратами; періодичності; економічності; обґрунтованості та достовірності; мінімальної трудомісткості; стратегічної цілеспрямованості; надійності; гнучкості; бюджетного (кошторисного) методу управління витратами, собівартістю й дохідністю підприємства; оцінювання результатів діяльності підрозділів на основі бюджетів і внутрішньої звітності.	[8, с. 237]
		перспективної організації; оперативності; економічності; дотримання керованості комплексності; системності; зваженої орієнтації на задоволення потреб споживачів; перспективності; узгодженого цілеспрямованого; гнучкого реагування; порівняльності та альтернативності варіантів управлінських рішень при їх виборі; збереження та примноження конкурентних переваг.	[9, с. 254-255] [4]
20	Кримінальна	єдності законності на всій території України; загальної законності; єдності законності і доцільності.	[1]

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На основі вивчених літературних джерел систематизовано існуючі принципи забезпечення ЕБП та запроваджено нові принципи у розрізі окремих функціональних складових (силової, енергетичної, ресурсної, техніко-технологічної, техногенної) як передумови формування концепції ЕБП. Таким чином, при систематизованому використанні означених принципів можливо побудувати концепцію ЕБП в умовах сучасного ринку, в умовах світової економічної та фінансової кризи, провадження якої дозволить уникнути рівень руйнівних процесів у макро- та мікросередовищі.

Список використаної літератури:

1. Закону України "Про охоронну діяльність": за станом 08 вересня 2011 р. / Верховна Рада України [електронний ресурс]: / ВРУ // – Режим доступу: // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/J_F3Q0001.html. 2. *Авиозба И.* Формирование концепции экономико-правовой безопасности предприятия виноградно-винодельческой отрасли [Текст] // *Економіка АПК*. - 2005. - №3. - С. 71-74. 3. *Андрушків Б.М.* / Основи менеджменту / Б.М. Андрушків, О.Є. Кузьмін – Л.: Світ, 1995. – 366 с. 4. *Гончаренко Т.П.* Сучасна концепція стратегічного маркетингу: організаційно-економічний механізм [електронний ресурс]: / Т.П. Гончаренко // Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/socgum/pprbsu/2010_29/10_29_22.pdf. 5. *Гриньов В.М.* Організація виробництва [електронний ресурс]: / В.М. Гриньов // – Режим доступу до журн.: – http://pidruchniki.com.ua/16520205/ekonomika/meta_zavdannya_organizatsiy_pratsi_pidpr_ijemstvi. 6. *Грунин О.* Экономическая безопасность организации / О. Грунин, С. Грунин – СПб.: Питер, 2002. – 160 с. 7. *Демченко І.В.* Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання [електронний ресурс]: / І.В. Демченко // – Режим доступу до журн.: // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfb/2010_2/0210st8.pdf. 8. *Дем'яненко С.І.* Менеджмент аграрних підприємств: [навч. посібн.] / С.І. Дем'яненко. – К.: Вид-во КНЕУ, 2005. – 347 с. 9. *Довбня С.Б.* Методичні основи формування організаційних структур управління промисловими підприємствами [Текст] // *Економічний простір*. - 2011. - № 45. - С. 252-258. 10. *Дозорцев В.С.* потерями борються компьютеры. Внедрение современных информационных систем в нефтепереработке [Текст] / В. Дозорцев, Г. Ефитов, Н. Шестаков // *Нефть России*. – 1998. – № 6. – с. 60 – 63. 11. *Донець Л.І.* Економічна безпека підприємства / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с. 12. *Захаров О.І.* Інформація в управлінні системою економічної безпеки підприємства [Текст] // *Вчені записки Університету "КРОК"*. – 2009. – Вип.19. – С.177-186. 13. *Іванюта Т.М.* Економічна безпека підприємства / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. –

256 с. 14. *Ілляшенко С.М.* Управління інноваційним розвитком: навч. посіб. / С.М. Ілляшенко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД "Університетська книга"; К.: Видавничий дім "Княгиня Ольга", 2005. – 324 с. 15. *Кириленко В.І.* Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. - 232 с. 16. *Косьмій Г.М.* Податкове регулювання торгівельної діяльності підприємств [електронний ресурс]: / Г.М. Косьмій // – Режим доступу до журн.: – // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2010_6_1/10.pdf. 17. *Лукашевич В.М.* Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник. – Львів: "Новий світ-2000", 2008. – 248 с. 18. *Ляшенко О.* Соціально-економічна безпека суб'єктів господарювання за умов глобалізації [Текст] // *Вісник Тернопільського державного економічного університету*. – 2007. – №5. – С. 357-359. 19. *Мартин Г.* Корпоративные репутации, брендинг и управление персоналом. Стратегический подход к управлению человеческими ресурсами / Г. Мартин, С. Хетрик; [пер. с англ. Е.И. Титова; науч. ред. М.А. Беликова]. – М.: ООО "Группа ИДТ", 2008. – 336 с. 20. *Мартырян А.* Какие таланты нужны руководителю / А. Мартырян // *Человек и труд*. – 1999. – № 3. – С. 84-86. 21. *Мельник Л.Г., Ландар Г.И.* Классификация экологического предпринимательства по основным направлениям деятельности // *Економічний вісник національної гірничої академії України*. – Дніпропетровськ. 1999. – С. 23-26. 22. *Одегов Ю.Г., Никонова Т.В.* Аудит и контролинг персонала: учеб. пособ. / Ю.Г. Одегов, Т.В. Никонова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Изд-во "Экзамен", 2004. – 544. 23. *Пітельгузов М.А., Черних А.В.* Особливості організації охорони праці на підприємстві в ринкових умовах [електронний ресурс]: / М.А. Пітельгузов, А.В. Черних // – Режим доступу до журн.: – // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2010_3_2/Pitelg_uzov.pdf. 24. *Полінкевич О.М.* Принципи інноваційної діяльності в управлінні підприємством підприємства [електронний ресурс]: / О.М. Полінкевич // – Режим доступу до журн.: / http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2010_7_2/37.pdf. 25. *Померанцева Е.* Модели управления персоналом: исследование, разработка, внедрение / Евгения Померанцева. – Москва: Вершина, 2006. – 256 с. 26. *Питуляк Н.М.* До питання податкового планування на підприємстві // *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України* – № 1. – 2009. – с. 243-250. 27. *Чопко Н., Жук О.* Система управління фінансовою безпекою підприємства [електронний ресурс]: / Н. Чопко, О. Жук // – Режим доступу до журн.: // http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnu/Ekon/2008_40/68_N_C_hopko_O_Zhuk.pdf. 28. *Ярочкин В.И.* Система безопасности фирмы / В.И. Ярочкин – М.: Ось-89, 1998. – 192 с.

ВАГАНОВА Людмила Василівна – аспірант Хмельницького національного університету